

Γυνή ἀνά τοὺς αἰῶνας

Παῦλος Κ. Τούτουζας

Καθηγητὴς - Διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰδρύματος Καρδιολογίας (ΕΛ.Ι.ΚΑΡ.)

Στὴν ἀρχαιότητα ἐπικρατοῦν οἱ ἑννέα Μοῦσες. Εὐτέρπη, Ἐρατώ, Θάλεια, Καλλιόπη, Κλειώ, Μελπομένη, Οὐρανία, Πολύμνια, Τερψιχόρη.

Ὅλες γιὰ τὸ καλὸ μας, ἡ μία νὰ μᾶς τέρπει, ἡ ἐπόμενη νὰ ἀπαγγέλλει ποιήματα ἐρωτικά, ἡ τρίτη νὰ προσφέρει καὶ κωμωδία, ἡ τέταρτη νὰ ἐμπνέει καὶ τὸν Ὅμηρο, ἡ Κλειώ Μοῦσα τῆς ἱστορίας, ἡ Μελπομένη τῆς τραγωδίας, ἡ Οὐρανία τῆς ἀστρονομίας, ἡ Πολύμνια τῶν ὕμνων καὶ ἡ ἐσχάτη Τερψιχόρη χοροῦ καὶ μουσικῆς.

Στὴν ἀρχαιότητα ἡ γυναῖκα κοινωνικὰ ζοῦσε σὲ χαμηλὸ ἐπίπεδο, ἀκόμη καὶ στὴ γέννησή της ἔπρεπε νὰ τῆς ἐπιτραπῆ ἀπὸ τὸν μπαμπὰ νὰ ζήσει. Ἔμενε μὲ τὴ μητέρα στὸ σπίτι, ἀσχολούμενη μὲ τὴν ὑφαντικὴ καὶ, βέβαια, μὲ τὸ νοικοκυριό. Τὸ ἀφεντικὸ εἶναι ὁ πατέρας καὶ ἐκεῖνος κατέχει ὅλη τὴν περιουσία. Μόνο ὡς Ἐταίρα μποροῦσε νὰ ἔχει ἐκπαίδευση ἡ γυνή, νὰ ἔχει χρήματα, νὰ μιλάει ἐλευθέρως μὲ τοὺς ἄνδρες, νὰ μετέχει σὲ συμπόσια. Ἡ γυναῖκα ἔπρεπε νὰ εἶναι σεμνή, ὁμορφη καὶ ὑγιής, κατὰ τὶς ἐπιθυμίες τῆς ἀνδροκρατικῆς κοινωνίας. Στὸ σπίτι ὁ ἄνδρας ἦταν κύριος τοῦ οἴκου, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἐκεῖ ζοῦσαν γυναῖκες, παιδιά καὶ δούλοι. Καὶ αὐτὰ στὸ πλαίσιο τῆς Δημοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν κλασσικὴ περίοδο. Αὐτὰ ὅλα ἴσχυαν τότε γιὰ τὴν Ἀθήνα, τὴν Θῆβα καὶ ἄλλες πόλεις, πλὴν τῆς Σπάρτης.

Στὴ Σπάρτη ἡ γυναῖκα εἶχε ἐλευθερία. Οἰκονομικὰ ἦταν ἀνεξάρτητη, εἶχε καλὴ ἐκπαίδευση καὶ θέση κοινωνικὴ. Συμμετείχε σὲ ἀγῶνες, διεκρίνετο καὶ στὰ γράμματα, στὴν ποίηση, ὡς ἡ **Μεγαλοστράτα** καὶ ἡ **Κλειταγόρα**. Ὅμως ὁ κύριος,

μοναδικὸς τῆς στόχος ἦταν ἡ εὐγονική.

Πέρα ἀπὸ τὴ Σπάρτη, σὲ ἄλλες πόλεις ἐπικρατοῦσε ὁ ἄνδρας, ὅπως στὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ ἡ γυναῖκα ἦταν μέλος τοῦ οἴκου καὶ ὄχι τῆς πολιτείας. Στὸ σπίτι κύριο ἔργο τῆς ἦταν νὰ κάνει παιδιά καὶ νὰ τὰ μεγαλώνει. Σὲ ἀπώλεια τοῦ συζύγου δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ φέρει τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα, οὔτε νὰ ἔχει οἰκογενειακὴ περιουσία.

Ὅμως ὑπῆρχαν καὶ οἱ μιμητὲς τῆς Σπάρτης, π.χ. στὴν Κρήτη καὶ σὲ νότιες νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐδῶ ἡ γυναῖκα συχνὰ ἔχει ἐκπαίδευση, τὸν κύριο λόγο στὴν περιουσία της, ἐπιτυγχάνει καὶ τὴν κοινωνικὴ διάκριση, π.χ. στὴν ποίηση, ὡς ἡ ὠραία Ἐλένη, ποὺ συγκρίνεται μὲ τὶς θεές στὰ ἔργα τοῦ Ὀμήρου. Ἀναφέρεται ὅτι στὴν ἀρχαιότητα ἔζησαν τουλάχιστον ἑννέα ποιήτριες, ὡς ἡ Σαπφώ. Καμία δὲν ἦταν Ἀθηναία.

Εἰς ἀγάπης ἀντέκτισιν... Ὁ Χριστιανισμὸς ἐξυψώνει τὴ γυναῖκα. Τώρα εἶναι ἐλεύθερη ὅπως ὁ ἄνδρας. Σήμερα ἡ γυναῖκα εἶναι παράγων στὴν πρόοδο τῆς οἰκονομίας καὶ στὸ ἐπίπεδο ζωῆς μιᾶς χώρας. Μὲ τὴν γυναῖκα ἰατρὸ καὶ νοσοκόμα εἰσάγεται τὸ νοσοκομεῖο, εἶναι ἀναντικατάστατη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὸ ἐργοστάσιο, τὸ κατάστημα, τὴν τράπεζα, τὸ ὑπουργεῖο. Γενικὰ ἡ γυναῖκα προσφέρει στὴν παραγωγὴ ὅσο καὶ ὁ ἄνδρας.

Αὐτὸ εἶναι ἀντιληπτὸ καὶ ἔνεκα αὐτοῦ ὑπάρχει ἐξίσωση μισθῶν. Διευθυντὴς ἢ Διευθύντρια, π.χ. νοσοκομείου, ἔχουν τὸν ἴδιο μισθό. Ὅμως παλιά, ἀκόμη καὶ χθές, οἱ γυναῖκες ὑστεροῦσαν, ἔπαιρναν μικρότερο μισθὸ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες. Ἐδῶ φταῖνε οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι. Στὴν

ἄκρη, στὸν γυναικωνίτη. Res, πράγμα, τίς ἔλεγαν οἱ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου. Δεύτερο πράγμα τίς εἶχε ὁ Ἀριστοτέλης, τὰ ἴδια ὁ Σωκράτης (Πλάτωνος Πολ. Α 1259), προξενήτρα κακῶν μυριῶν ἔκραζε ὁ Εὐριπίδης (Μῆδεια 400-409). Καὶ ἡ γυναῖκα ἔμενε σεβαστὴ στὰ πρόσωπα θεῶν τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, τὴν Ἥρα, τὴν Ἀθηνᾶ, τὴν Ἀφροδίτη... Κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν συνεχῶς στὸ σπίτι, μέσα καὶ ἔξω κυκλοφοροῦσε μόνο ἡ Ἀσπασία, ποὺ μὲ καράβι, μαζὶ μὲ ἄλλες ὅμοιες πολλές, ἔφερε ἡ Θαλγηρία ἀπὸ τὴ Μίλητο στὸ νέο κέντρο τοῦ κόσμου, τὴν Ἀθήνα. Ἐντυπωσιακὴς ἡ Φρύνη, ἡ Λαΐς, καὶ ἡ Σαμφώ. Ἦταν καὶ ἡ Ἑλένη, ἡ Βρησιεύς, μπαλάκια στὸ πόλεμο τῆς Τροίας, ἦταν καὶ ἡ Ὀλυμπιάδα ἡ πολὺπλαγκτη, σύζυγος τοῦ βασιλιᾶ Φιλίππου.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἄλλαξε τὴν ἱστορία! Οὐκ ἔνι ἄρσεν ἢ θῆλυ... Στὴ Θεία Κοινωνία ἄνδρας καὶ γυναῖκα ἰσόποσα μεταλαμβάνουν ἀπὸ τὸν ἴδιο ἱερέα, τὸ ἴδιο Ποτήριον τῆς Ζωῆς στὸ Ἱερὸ Βῆμα, σὲ στιγμὲς τῆς Λειτουργίας ποὺ τὸ ἐκκλησιαστικὸ φθάνει τὴ μέγιστη πυκνότητα. Βέβαια, μόλις βγαίνουν ἀπὸ τὸ Ναὸ οἱ ἄνδρες διαφωνοῦν καί, ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Βασίλειος, εἶναι οἱ ἄνδρες ποὺ φτιάχνουν τοὺς νόμους. Ὅμως ὁ Βόσπορος τελικὰ τὸ ἀποφάσισε, καὶ ἡ Πολιτεία θέλει στὴν οἰκογένεια τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναῖκα νὰ ἔχουν ἴσα δικαιώματα. Καὶ γιὰ τοὺς δυὸ ὁ δικαστὴς ἔχει τὰ ἴδια χαρτιά στὰ χέρια του, τὴν ἴδια σκέψη σὲ μοιχεία, στὸ διαζύγιο, παντοῦ. Ἀπὸ τὸ Βόσπορο αὐτοὶ οἱ νόμοι πῆγαν στοὺς Βαρβάρους τῆς Εὐρώπης, Γότθους, Βησιγότθους, Οὐνους, Σάξωνες, Βίκινγκς, Ἴβηρες, Γαλάτες. Οἱ ἴδιοι νόμοι πῆγαν ἀργότερα στοὺς Σλάβους καὶ τοὺς Ρώσους, ὥστε νὰ φτάσουμε σήμερα στὰ ἀκατάληπτα γιὰ τὸν Θεμιστοκλῆ, τὸν Περικλῆ, τὸν Καίσαρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς Μουσουλμάνους, ὅταν ἀκοῦνε ὅτι ὁ Πλανητάρχης Κλίντον δίνει ἐξηγήσεις, ὡς παντρεμένος, ἐπειδὴ χάιδεψε τὰ πόδια μιᾶς γυναίκας. Ὁ Χομεϊνὶ ἐκπλήσεται ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν τέτοιοι νόμοι γιὰ τὸν Κλίντον καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ τοῦ στείλει ὅσες γυναῖκες θέλει. Αὐτὴ ὀφείλει πίστη στὸν ἄνδρα, ὡς μοιχὸς λιθοβολεῖται, ἐνῶ στὴν πράξη τῆς μοιχείας ὁ μοιχὸς ἀπουσιάζει!

Αὐτὰ βέβαια κυκλοφοροῦσαν σὲ ὅλο τὸν ἀρχαῖο κόσμο. Ἡ γυναῖκα κατὰ τὴν ἐμμηνορροία ἐθεωρεῖτο μiasματικὴ, ἔλεγαν οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ Ἰουδαϊσμὸς ἀπαγόρευε στὴ γυναῖκα τὸ διαζύγιο, ἐκτὸς ἂν ὁ ἄνδρας ἦταν βυρσοδέψης. Ἡ γυ-

ναῖκα στὸ δικαστήριον δὲν ἦταν ἀξιόπιστη, οὔτε εἶχε κληρονομικὰ δικαιώματα καὶ ὅταν πέθαινε ὁ ἄνδρας τῆς ἢ περιουσία περνοῦσε στὸν ἀδελφό, τὸν ὁποῖο, ἂν ἦταν ἄγαμος, ἔπρεπε νὰ παντρευτεῖ γιὰ τὴν ἀπόκτηση παιδιῶν. Γενικότερα στὸ Μεσογειακὸ χῶρο καὶ στὴ Μέση Ἀνατολή, ἐκτὸς ἀπὸ μητέρα, ἡ γυναῖκα ἦταν καλὴ μόνο ὡς ἱερόδουλη νὰ ὑπηρετεῖ στοὺς ναοὺς, ποὺ ἦσαν ἀφιερωμένοι στὸν πάνδημο ἔρωτα. Ὅλη αὐτὴ ἡ παράδοση ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ ἀλλάξει, παρὰ τὴν ἀλλαγὴ στὴν πολιτικὴ ἱστορία μὲ τὴ νομιμοποίηση τῶν χριστιανικῶν θέσεων ἀπὸ τὸν Ἅγιο καὶ Μέγα Κωνσταντῖνο τὸ 313 μ.Χ., ποὺ εἰσήγαγε τὴν ἀνεξιθρησκεία. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Βυζαντίου ἦταν μονότονη στὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, οἱ νόμοι τοῦ Βοσπόρου ἀκατάλυτοι μέχρι σήμερα γιὰ αὐτὴ τὴ σχέση ἄνδρα καὶ γυναίκας, ὅμως φάνηκε πολὺ δύσκολο ὁ ἄνθρωπος νὰ μοιραστεῖ τὴν ἐξουσία. Ἔτσι καὶ ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, φιλόσοφος καὶ ἅγιος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀμφισβητεῖ «τὴν ὑπαρξὴ ψυχῆς στὴ γυναῖκα» (N. Νικολάου Κοινωνία, 2005, τεύχος 2:142-147). Ὁ Νίτσε συνιστᾷ νὰ ἔχεις μαστίγιο ὅταν πλησιάζεις γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερός Αὐγουστίνος δὲν εἶναι σωστός, ὅταν ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ γυναῖκα εὐχαριστεῖται μόνο ὅταν βλέπει τὸν ἑαυτὸ τῆς στὸν καθρέπτη. Ἀκόμα καὶ ὁ Ντοστογιέφσκι εἶναι παρασυρμένος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, λέγοντας ὅτι «μόνο ὁ διάβολος ξέρει τί πράγμα εἶναι ἡ γυναῖκα» (N. Νικολάου, 2005, Κοινωνία).

Ὅμως αὐτὰ δὲν εἶναι κατὰ Χριστόν. Τὸ ὅτι ἡ γυναῖκα ἔχει λιγότερο βᾶρος ἀπὸ τὸν ἄνδρα, μὲ περισσότερο λίπος γιὰ καμπύλες, εἶναι ἠθελημένα μικρονοϊκὸ ἐπιχείρημα καὶ μάλιστα διανοητῶν γιὰ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν κατωτερότητα τῆς γυναίκας. Οὔτε τὸ μυαλὸ πάει μὲ τὸ ζύγι καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐγκέφαλος στὸν ἄνδρα ζυγίζει 1.300 γρ. καὶ στὴ γυναῖκα 1.200 γρ., ἔχει λιγότερο λέγειν ἢ γυναῖκα.

Μὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἀγία ἀποκτᾷ σιγὰ-σιγὰ καὶ ἡ γυνὴ ἐλευθερία. Αὐτὸ ἄδεται καὶ ψάλλεται καὶ ἱεουργεῖται ἐμπρὸς στὸν κόσμο σὲ κάθε σπιθαμῆ τῆς Γῆς, σὲ κάθε ἐνορία, κάθε Κυριακῆ καὶ κάθε ἑορτῆ, συνεχῶς ὅλο τὸν χρόνον, ὅλα τὰ ἔτη τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. Ἔτσι ἀντιλαμβάνονται καὶ οἱ “καθυστερημένοι”, ὅτι ἡ γυναῖκα εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ὁρμόνες καὶ καμπύλες. Εἶναι κάτι καλύτερο ἀπὸ χοροὺς-κινήσεις τῆς κοιλιᾶς καὶ χάρδια - μάτια φλογερά, γιὰ

να εξάπτουν όρμες περαστικῶν ἀνδρῶν. Οὔτε εἶναι μόνο ἡ καλὴ γῆ, ποὺ καλλιεργεῖται γιὰ νὰ δεχθεῖ τὸν σπόρο τῆς ἀναπαραγωγῆς. Αὐτὰ ὅλα ὑπάρχουν καὶ ἐπιτελοῦνται στὸ πλαίσιο τοῦ Μυστηρίου μὲ τὶς εὐχὲς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ὅμως ἡ γυναῖκα ἔχει ὄνομα καὶ μὲ αὐτὸ μεταλαμβάνει «εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον». Καὶ ἡ ζωὴ θέλει ἐλευθερία εἰς ἀγαθόν, καὶ μάλιστα σὲ βαθμὸ δουλείας εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐλεύθερη μεταλαμβάνει ὡς δούλη τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ἐμφανίζονται οἱ πρῶτες γυναῖκες στὴν ἱστορία, ποὺ δὲν εἶναι ἱερόδουλες, αὐλητριδές, ὀρχηστρίδες προνομιοῦχων συμποσιαζομένων, πάντοτε ἄνευ τῆς μητέρας τῶν παιδιῶν τους. Ἐμφανίζεται τώρα καὶ προβάλλεται στὴν ἱστορία **ἡ Λυδία στοὺς Φιλίππους, ἡ Πρίσκιλλα στὴν Κόρινθο, ἡ Αἰκατερίνα ἡ σοφὴ στὴν Ἀλεξάνδρεια**, ὅλες ἅγιες. Τὰ λίγα ἢ πολλὰ γράμματα δὲν εἶναι μόνο γιὰ τὴ Θαληγρία, τὴν Ἀσπασία, τὴν Φρύνη, τὴ Λαΐδα, νὰ ξέρουν νὰ μιλοῦν στοὺς ὑψηλοὺς πελάτες. Πρέπει νὰ μάθει γράμματα καὶ ἡ φτωχὴ καὶ, πέρα ἀπὸ τὴν προσευχὴ, νὰ γίνεῖ δασκάλα τῶν παιδιῶν της. Ὡς μοναχὴ στὸ Μοναστήρι νὰ ἐντρυφᾷ στὸ Εὐαγγέλιο, νὰ φθάσει νὰ γίνεῖ Ἡγουμένη καὶ νὰ πειθαρχεῖ στὴν προτροπὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μαθαίνοντας ἀπ' ἐξω τὸν Ὅμηρο - Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσεια, αἰώνια ποιήματα τῆς ἀρετῆς. Ἡ γυναῖκα νὰ ἐργάζεται ὡς νοσηλεύτρια, ἰατραινά, ἁγιογράφος, γραμματεὺς... Ἡ Εἰκασία νὰ γράφει ποίημα «ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσαν γυνή...» ψαλλόμενο εἰς τὸν αἰῶνα. Ὡς Ἄννα Κομνηνὴ νὰ γίνεῖται συγγραφεὺς ποὺ καλύπτει τὴν Ἱστορία μεγάλης περιόδου, καλύπτεται ἀπὸ κάθε ἄλλον ἱστορικό. Σὲ κρίσιμες καμπὲς τῆς ἱστορίας οἱ γυναῖκες νὰ πρωταγωνιστοῦν ἐπιτυχῶς γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία, τὸν Ἑλληνισμό, ὅπως ἡ αὐτοκράτειρα **Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία** ποὺ συγκροτεῖ τὴν Ζ' Οἰκουμένην Σύνοδο (789 μ.Χ.) γιὰ νὰ νικήσῃ τοὺς εἰκονομάχους καὶ ἀργότερα ἡ **Θεοδώρα**, μὲ τὸν υἱὸν της Μιχαὴλ Γ, νὰ ἀναστηλώσῃ σταθερὰ πλέον τὶς εἰκόνες καὶ νὰ ἐορτάσῃ πρώτη τὸ 843 μ.Χ. τὴν Κυριακὴ τῆς

Ὁρθοδοξίας. Ἡ Κυριακὴ αὐτὴ γιορτάζεται κάθε χρόνο μεγαλόπρεπα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν αὐτοκράτορα στὴν Ἁγία Σοφία καὶ σήμερα τὸν Ἀρχηγὸ τοῦ Κράτους στὴ Μητρόπολη τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅπου γῆς, σὲ κάθε ἐκκλησία ἑλληνικῆ, ὀρθόδοξη, μεγάλη ἢ μικρὴ θὰ γίνεῖ ἡ λιτανεία τῶν εἰκόνων, ὅπως ἀκριβῶς ἐπέτυχε ἡ γυναῖκα αὐτὴ, ἡ Θεοδώρα ἡ σύζυγος τοῦ Θεόφιλου.

Μὲ τέτοια δυναμικὴ τοῦ Βυζαντίου, ποὺ συνεχῶς ὑπενθυμίζεται σὲ κάθε ἐκκλησία τὸ ἰσοδύναμο τῆς γυναίκας μὲ τὸν ἄνδρα, τί νὰ σοῦ κάνει ἡ ἐξουσία. Ἀναγκάζεται νὰ ἀποσύρει ἕνα-ἕνα τὰ προνόμια-ταμπού, ποὺ εἶναι μόνο γιὰ ἄνδρες. Μαζὶ μὲ τοὺς 12 Μαθητὰς ἀκούγονται πολλὴ ἡ Μάρθα καὶ ἡ Μαρία, ἀδελφές τοῦ Λαζάρου. Καὶ στὴ σκηνὴ τῆς ἐπισκέψεώς Του ὁ Χριστὸς ἀποδίδει εὐσημα στὴ Μαρία, ἡ ὁποία συμπεριφέρεται θαρραλέα καὶ ἀντίθετα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἀπαγόρευαν στὴ γυναῖκα ἀκόμη καὶ νὰ διαβάξῃ τὴ Βίβλο. Ἡ Μαρία «τὴν ἀγαθὴ μερίδα ἐξελέξατο» καὶ ἄκουγε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό. Ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ της ἡ Μάρθα πάλευε νὰ περιποιηθεῖ τὸν Ἐπισκέπτη. Πέρα ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἀδελφές στὸ Εὐαγγέλιο, εἶναι καὶ ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, Ἡ Μαρία τοῦ Κλωπᾶ, ἡ Σαλώμη κ.ἄ. «Καὶ διαγενομένου τοῦ Σαββάτου... ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου...» οἱ Μυροφόρες θὰ μαρτυρήσουν πρῶτες τὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, μάλιστα ἡ Μαγδαληνὴ θὰ ἀκούσῃ καὶ τὸ «μὴ μοῦ ἄπτου...» ὅταν πῆγε νὰ ἀκουμπήσει τὸ χέρι της στὸν Ἀναστάντα.

Πέσαν λοιπὸν τὰ κάστρα. Οἱ δυνατοί, οἱ ἄνδρες Μαθηταὶ φοβοῦνται στὴν Ἀνάστασι, κρύβονται, ἐνῶ οἱ δῆθεν δειλὲς καὶ ἀδύναμες εἶναι παροῦσες. Ἀτρόμητη τώρα ἡ ἄλλη Θεοδώρα συγκρατεῖ στὸ θρόνο τοῦ τὸν φοβισμένο αὐτοκράτορα, τὸν Ἰουστινιανό. Ἔτσι τριγμοὶ κοινωνικοὶ ἀκούγονται παντοῦ. Νέες δυνάμεις στὸ προσκήνιο, ποὺ ξεπερνοῦν, παρακάμπουν τὸ status quo, τὴν ἀνδρική μακαριότητα.